

Stalinismus a bolševismus

Reakční epochy, jako je ta naše, nejen rozkládají a oslabují dělnickou třídu a izolují její avantgardu, ale také snižují všeobecnou ideologickou úroveň hnutí a vrhají politické myšlení zpět ke stádiím dlouho překonaným. V těchto podmínkách je úkolem avantgardy především nenechat se unést zpětným proudem: musí plavat proti proudu. Pokud jí nepříznivý poměr sil brání držet politické pozice, kterých dosáhla, musí alespoň uchovat své ideologické pozice, protože v nich je vyjádřena draze zaplacená zkušenost minulosti. Hlupáci budou považovat tuto politiku za ‚sektářskou‘. Ve skutečnosti je ale jediným prostředkem přípravy na nové ohromné vzednutí vpřed s přicházejícím historickým přílivem.

Reakce proti marxismu a bolševismu

Velké politické porážky vyvolávají přehodnocování hodnot, všeobecně se dějících ve dvou směrech. Na jedné straně opravdová avantgarda, obohacená zkušeností porážky, brání zuby nehty odkaz revolučního myšlení a na tomto základě usiluje o vzdělání nových kádrů pro masové boje, jež přijdou. Na druhé straně rutinisté, centristé a diletanti, vystrašení porážkou, dělají co mohou, aby zničili autoritu revoluční tradice a vracejí se ve svém hledání ‚Nového světa‘ zpět.

Lze uvést velké množství příkladů ideologické reakce, povětšinou ve formě sklíčenosti. Veškerá literatura, ať už Druhé či Třetí internacionály, stejně jako jejich satelitů Londýnského byra, se skládají v podstatě z takových příkladů. Ani náznak marxistické analýzy. Ani jediný vážný pokus vysvětlit příčiny porážky. O budoucnosti ani jediné čerstvé slovo. Nic než klišé, konformita, lži a především starostlivost o svou vlastní byrokratickou sebezáchovu. Stačí přičichnout k 10 slovům od nějakého Hilferdinga nebo Otto Bauera, aby člověk poznal tuto prohnílost. Teoretici Kominterny nestojí ani za zmínku. Slavný Dimitrov je stejně ignorantský a banální jako kramář u piva. Mysli těchto lidí jsou příliš líné, než aby se zřekli marxismu: prostituují jej. Nejsou to ale oni, kdo nás nyní zajímá. Podívejme se na ‚inovátory‘.

Bývalý rakouský komunista, Willi Schlamm, věnoval Moskevským procesům malou knihu s působivým názvem ‚Diktatura lži‘. Schlamm je nadaný žurnalista, zajímající se především o současné události. Jeho kritika moskevského podvodu a jeho odhalení psychologického mechanismu ‚dobrovolných přiznání‘ jsou excelentní. U toho však nekončí: chce vytvořit novou teorii socialismu, která nás pojistí proti porážkám a podvodům v budoucnu. Ale jelikož Schlamm není ani náhodou teoretik a je zjevně nedobře informován o historii vývoje socialismu, vrací se zcela k předmarxistickému socialismu a zejména k jeho německé, tedy té nejzaostalejší, sentimentální a limonádové variaci. Schlamm odsuzuje dialektiku a třídní boj, o diktatuře proletariátu nemluvě. Problém přeměny společnosti je pro něj redukován na realizaci jistých ‚věčných‘ morálních pravd, pro které nadchne lidstvo, dokonce už za kapitalismu. Pokus Williho Schlamma zachránit socialismus

vložení morální ucpávky je vítáno s radostí a hrdostí v Kerenského revue, Novaja Rossija (staré provinční ruské revue nyní vydávané v Paříži); jak vydavatelé oprávněně docházejí k závěru, Schlamm dospěl k principům skutečného ruského socialismu, který před dlouhou dobou kladl svaté předpisy víry, naděje a charity strohosti a nevládnosti třídního boje. ‚Neotřelá‘ doktrína ruských ‚sociálních revolucionářů‘ představuje ve svých ‚teoretických‘ předpokladech pouze návrat k předbřeznovému (1848!) Německu. Bylo by však nefér požadovat bližší znalost historie myšlenek od Kerenského než od Schlamma. Daleko důležitější je fakt, že Kerenskij, který je v solidaritě se Schlammem, byl v čele vlády štváčem persekucí proti bolševikům jako agentům německého generálního štábu: organizovaných, tedy stejných podvodů, proti kterým Schlamm nyní mobilizuje svá moli ožraná metafyzická absolutna.

Psychologický mechanismus ideologické reakce Schlamma a jemu podobných není vůbec komplikovaný. Na chvíli se tyto lidé podílejí v politickém hnutí, které přísahalo na třídní boj a slovy, když ne myšlenkami, na dialektický materialismus. V Rakousku i Německu celá záležitost skončila katastrofou. Schlamm z toho činí hromadný závěr: je to důsledek dialektiky a třídního boje! A jelikož výběr zjevení je omezený historickou zkušeností a... osobní znalostí, náš reformátor při hledání slov upadá do rance starých hadrů, který udatně staví nejen proti bolševismu, ale také proti marxismu.

Na první pohled se Schlammův odstín ideologické reakce zdá příliš primitivní (od Marxe... ke Kerenskému!). Ale ve skutečnosti je velmi instruktivní: přesně ve své primitivnosti představuje společný jmenovatel všech ostatních forem reakce, zejména těch vyjádřených hromadným odsouzením bolševismu.

„Zpět k marxismu“?

Marxismus našel své nejvyšší historické vyjádření v bolševismu. Pod praporem bolševismu bylo dosaženo prvního vítězství proletariátu a byl založen první dělnický stát. Žádná síla nyní nemůže vymazat fakta z historie. Ale jelikož Říjnová revoluce vedla k současnému stádiu triumfu byrokracie s jeho systémem represe, loupeže a falšování – ‚diktatuře lži‘ Schlammovým šťastným pojmenováním – mnoho formalistických a povrchních myslí skočí po souhrnném závěru: nelze bojovat proti stalinismu bez odmítnutí bolševismu. Schlamm, jak už víme, jde ještě dál: bolševismus, který zdegeneroval ve stalinismus, sám vyrostl z marxismu; následně nelze bojovat proti stalinismu a přitom zůstat na základech marxismu. Jsou zde další, méně důslední, ale o to početnější, kteří naopak říkají: ‚Musíme vrátit bolševismus k marxismu.‘ Jak? K jakému marxismu? Než marxismus ‚bankrotoval‘ ve formě bolševismu, už byl rozbit ve formě sociální demokracie. Znamená pak heslo ‚zpět k marxismu‘ přeskočení období Druhé a Třetí internacionály... k První internacionále? Ale ta se také ve své době pokazila. Tedy v konečné analýze je to otázka návratu k sebraným spisům Marxe a Engelse. Takový historický skok může jeden dokončit bez opuštění studovny a dokonce aniž by si sundal pantofle. Jak ale přejdeme od našich klasiků (Marx zemřel v roce 1883, Engels v roce 1895) k úkolům nové epochy, když vynecháme několik desetiletí teoretických a politických bojů, mezi nimi bolševismus a Říjnovou revoluci? Nikdo z těch, kdo navrhují odsoudit bolševismus jako historicky bankrotářskou tendenci, ani nenaznačil nějaký jiný kurs. Takže otázka je redukována na jednoduchou radu studovat [Marxův] Kapitál. Proti tomu můžeme těžko oponovat. Ale bolševici také studovali Kapitál a ne špatně. To ale nezabránilo degeneraci Sovětského státu a zahájení Moskevských procesů. Co tedy dělat?

Je bolševismus zodpovědný za stalinismus?

Je pravda, že stalinismus představuje legitimní produkt bolševismu, jak všichni reakcionáři tvrdí, jak sám Stalin prohlašuje, jak věří menševici, anarchisté a někteří levičáčtí doktrináři považující se za marxisty? ‚Vždy jsme to předpovídali‘, říkají, ‚Tím, že začala zákazem dalších socialistických stran, represí anarchistů a ustavením bolševické diktatury v sovětech, mohla Říjnová revoluce skončit jedině diktaturou byrokracie. Stalin je pokračování a také bankrotem leninismu.‘

Kaz v této úvaze začíná v tichém ztotožnění bolševismu, Říjnové revoluce a Sovětského svazu. Historický proces boje nepřátelských sil je nahrazen vývojem bolševismu ve vakuu. Bolševismus je ale jedinou politickou tendencí úzce sloučenou s dělnickou třídou, ale ne s ní identickou. A vedle dělnické třídy existují v Sovětském svazu stamiliony rolníků, rozličné národnosti a odkaz útlaku, bídy a ignorance. Stát vybudovaný bolševiky odráží nejen myšlenky a vůli bolševismu, ale také kulturní úroveň země, sociální složení obyvatelstva, tlak barbarské minulosti a neméně barbarského světového imperialismu. Představovat proces degenerace Sovětského státu jako vývoj čistého bolševismu je ignorováním společenské reality ve jménu pouze jednoho z jejích prvků, izolovaného čistou logikou. Stačí nazvat tuto základní chybu jejím pravým jménem a zbavíme se každé její stopy.

Bolševismus se v žádném případě nikdy neidentifikoval ani s Říjnovou revolucí, ani se Sovětským státem, z ní vzešlým. Bolševismus se chápal jako jeden z faktorů dějin, jejich ‚vědomý‘ faktor – důležitý, ale ne rozhodující faktor. Nikdy jsme se neprovinili historickým subjektivismem. Viděli jsme rozhodující faktor – za existující základny výrobních sil – v třídním boji, nejen v národním měřítku, ale v mezinárodním.

Když bolševici učinili ústupky rolnické tendenci, soukromému vlastnictví, ustavili přísná pravidla pro členství ve straně, vymýtili cizorodé prvky, zakázali jiné strany, zavedli NEP, připustili podnikání ve formě koncesí nebo dosáhli diplomatických dohod s imperialistickými vládami, dospěli tím k částečným závěrům ze základního faktu, který jim byl teoreticky jasný od počátku; totiž že dobytí moci, ať samo o sobě může být důležité, v žádném případě netransformuje stranu v suverénního vládce historického procesu. Tím, že vezme do svých rukou stát, je jistě strana schopna ovlivňovat vývoj společnosti se silou do té doby jí nepřístupnou; ale za to sama sebe vydává působení desetkrát většimu vlivu všech ostatních prvků ve společnosti. Může být přímým útokem nepřátelských sil svržena a zbavena moci. Při protahovanějším tempu vývoje může zdegenerovat vnitřně, zatímco stále drží moc. To je přesně ta dialektika historického procesu, kterou nechápou ti sektářští logici, kteří se snaží v úpadku stalinistické byrokracie najít drtivý argument proti bolševismu.

V podstatě tito džentlmeni říkají: revoluční strana, která v sobě nemá žádnou záruku proti své vlastní degeneraci, je špatná. Podle takového kritéria je bolševismus přirozeně odsouzen: nemá žádný talisman. Ovšem samo toto kritérium je chybné. Vědecké myšlení vyžaduje konkrétní analýzu: jak a proč strana zdegenerovala? Nikdo jiný než sami bolševici dosud nedal takovou analýzu. Aby tak učinili, nemuseli se rozejít s bolševismem. Naopak, našli v jeho arzenálu vše, co potřebují pro vysvětlení jeho osudu. Dospěli k tomuto závěru: jistě stalinismus ‚vyrostl‘ z bolševismu, ale ne logicky, ale dialekticky; ne jako jeho revoluční potvrzení, ale jako jeho thermidorská negace. To v žádném případě není to samé.

Základní prognóza bolševismu

Bolševici nicméně nemuseli čekat na Moskevské procesy, aby vysvětlili příčiny rozkladu vládnoucí strany SSSR. Dávno předtím předpovídali a mluvili o teoretické možnosti takového vývoje. Vzpomeňme si na prognózu bolševiků, nejen v předvečer Říjnové revoluce, ale roky předtím. Specifické uspořádání sil na národním i mezinárodním poli může umožnit proletariátu chopit se moci nejprve v zaostalé zemi, jako je Rusko. Ale to samé uspořádání sil předem ukazuje, že bez víceméně rychlého vítězství proletariátu v rozvinutých zemích dělnická vláda v Rusku nepřežije. Ponechán sám sobě Sovětský režim musí buď padnout, nebo zdegenerovat. Přesněji řečeno; nejprve zdegeneruje a pak padne. Sám jsem o tomto nejednou napsal, počínaje rokem 1905. V mých Dějinách Ruské revoluce (Dodatek k poslednímu dílu pod názvem ‚Socialismus v jedné zemi‘) jsou sebrány všechny výroky bolševických vůdců o této otázce od roku 1917 do roku 1923. Všechny obnášejí toto: bez revoluce na Západě, bude bolševismus zlikvidován buď vnitřní kontrarevolucí nebo vnější intervencí, nebo kombinací obojího. Lenin opakovaně zdůrazňoval, že byrokratizace Sovětského režimu není technickou otázkou, ale potenciálním začátkem degenerace dělnického státu.

Na 11. kongresu strany v březnu 1922 Lenin mluvil o podpoře nabízené Sovětskému Rusku v době NEPu jistými buržoazními politiky, zejména liberálním profesorem Ustrjalovem. ‚Jsem pro podporu Sovětské moci v Rusku,‘ řekl Ustrjalov, ačkoliv byl kadet, buržoazní podporovatel intervence – ‚protože jde cestou, která povede zpět k obvyklému buržoaznímu státu‘. Lenin dává přednost cynickému hlasu nepřítele před ‚cukrovým rádobykomunistickým nesmyslům‘. Střízlivě a ostře varuje stranu před nebezpečím: ‚Musíme upřímně říci, že věci, o nichž Ustrjalov mluví, jsou možné. Historie zná všechny druhy přeměn. Spoléhání se na pevnost přesvědčení, loajalitu a další skvělé morální kvality je vše kromě seriózního přístupu v politice. Pár lidí možná bude vybaveno skvělými morálními kvalitami, ale historické otázky jsou rozhodovány velkými masami, které, pokud jim těch pár neodpovídá v jistých časech, s nimi nezacházejí příliš uhlazeně.‘ Jedním slovem, strana není jediným faktorem vývoje a v daleko delším historickém měřítku není rozhodujícím faktorem.

‚Jeden národ dobývá druhý,‘ pokračoval Lenin na tom samém kongresu, posledním, kterého se zúčastnil..., ‚to je jednoduché a pochopitelné každému. Ale co se stane kultuře těchto národů? Zde nejsou věci tak prosté. Je-li dobytelský národ kulturnější než potlačený národ, ten první vnucuje svojí kulturu tomu druhému, ale když je opak pravdou, potlačený národ vnucuje svou kulturu dobyvateli. Nestalo se něco takového v hlavním městě RSFSR? Nedostalo se 4700 komunistů (téměř celá armádní divize a všichni z nich ti nejlepší) pod vliv cizí kultury?‘. To bylo řečeno v roce 1922 a ne poprvé. Historii netvoří jen pár lidí, ani ‚těch nejlepších‘; a nejen to: tito ‚nejlepší‘ mohou zdegenerovat v duchu cizí, tedy buržoazní kultury. Nejenže se může Sovětský stát vzdát cesty socialismu, ale také bolševická strana může za nepříznivých historických podmínek ztratit svůj bolševismus.

Z jasného pochopení tohoto nebezpečí vzešla Levý opozice, konečně zformovaná v roce 1923. Zaznamenávajíc den ode dne příznaky degenerace, snažila klást proti rostoucímu thermidoru vědomou vůli proletářské avantgardy. Avšak tento subjektivní faktor se ukázal být nedostatečným. ‚Gigantické masy,‘ které podle Lenina rozhodují výsledek boje, se staly unavenými vnitřním strádáním a příliš dlouhým čekáním na světovou revoluci. Nálada mas poklesla. Byrokracie získala navrch. Zastrášovala revoluční avantgardu, šlapala po marxismu, prostituovala bolševickou

stranu. Stalinismus dobyl moc. Ve formě Levé opozice se bolševismus rozešel se Sovětskou byrokracií a její Kominternou. To byl skutečný směr vývoje.

Aby bylo jasno, ve formálním smyslu stalinismus z bolševismu vzešel. Ještě dnes se Moskevská byrokracie nadále nazývá bolševickou stranou. Prostě využívá starou značku bolševismu, aby lépe ohlupovala masy. O to politováníhodnější jsou ti teoretici, kteří zaměňují skořápku s jádrem a vzezření za realitu. V identifikaci bolševismu a stalinismu prokazují tu nejlepší službu thermidoriánům a přesně proto hrají jasně reakční roli.

Vzhledem k eliminaci všech ostatních stran z politického pole musí antagonistické zájmy a tendence různých vrstev obyvatelstva, ve větší či menší míře, najít své vyjádření ve vládoucí straně. Do té míry, do jaké se politické centrum posunulo od proletářské avantgardy k byrokracii, strana změnila svou sociální strukturu i ideologii. Následkem prudkého běhu vývoje utrpěla za posledních 15 let daleko radikálnější degeneraci než sociální demokracie za půl století. Současná čistka rýsuje mezi bolševismem a stalinismem nejen prostou krvavou linii, ale celou řeku krve. Vyhlazení celé starší generace bolševiků, důležité součásti střední generace, která se účastnila občanské války, a té části mládeže, která nejseriózněji převzala bolševickou tradici, ukazuje nejen politickou, ale také důkladně fyzickou neslučitelnost mezi bolševismem a stalinismem. Jak je možné toto nevidět?

Stalinismus a „státní socialismus“

Anarchisté se snaží vidět stalinismus jako organický produkt, nejen bolševismu a marxismu, ale jako ‚státního socialismu‘ všeobecně. Jsou ochotni nahradit Bakuninovu patriarchální ‚federaci svobodných komun‘ moderní federací svobodných sovětů. Ale tak jako dříve jsou proti centralizované státní moci. Opravdu, jedna větev ‚státního‘ marxismu, sociální demokracie, se po té, co se dostala k moci, stala otevřeným agentem kapitalismu. Druhá zrodila novou privilegovanou kastu. Je zřejmé, že zdroj zla spočívá ve státu. Z širokého historického náhledu je v této úvaze zrnko pravdy. Stát jakožto donucovací aparát je bezpochyby zdrojem politické a morální infekce. Týká se to také, jak ukázala zkušenost, dělnického státu. Následně lze říci, že stalinismus je produktem podmínek společnosti, v níž se společnost nebyla schopna vymanit ze svěřací kazajky státu. Ale tato pozice, nepřispívající ničím k povznesení bolševismu a marxismu, charakterizuje pouze všeobecnou úroveň lidstva a především – poměr sil mezi proletariátem a buržoazií. Souhlasíce s anarchisty, že je stát, dokonce i dělnický stát, výsledkem třídního barbarství a že skutečné lidské dějiny začnou se zrušením státu, máme před sebou v plné síle otázku: jaké cesty a metody nakonec povedou ke zrušení státu? Nedávná zkušenost je svědectvím, že to rozhodně nejsou metody anarchismu.

Vůdci španělské Federace práce (CNT), jediné důležité anarchistické organizace světa, se v kritické hodině stali buržoazními ministry. Vysvětlovali svojí otevřenou zradu teorie anarchismu tlakem ‚výjimečných okolností‘. Nevyprodukovali snad vůdci Německé sociální demokracie ve své době stejnou výmluvu? Přirozeně, občanská válka není pokojnou a obyčejnou, ale ‚výjimečnou okolností‘. Avšak každá seriózní revoluční organizace se připravuje přesně na ‚výjimečné okolnosti‘. Zkušenost Španělska opět ukázala, že stát může být ‚popírán‘ v brožurách, vydávaných za ‚normálních okolností‘ s povolením buržoazního státu, ale podmínky revoluce neponechávají žádný prostor pro popírání státu: naopak požadují dobytí státu. Nemáme nejmenší záměr obviňovat anarchisty za to, že nezlikvidovali stát jedním tahem pera. Revoluční strana, i když dobude moc (čehož nebyli anarchističtí vůdci schopni i přes hrdinství anarchistických dělníků), stále ještě v žádném případě není suverénním vládcem společnosti. Ale o to ostřeji odsuzujeme anarchistickou

teorii, která se zdála zcela vhodnou pro časy míru, ale která musí být rychle odložena jakmile ‚výjimečné okolnosti‘... revoluce začaly. Ve starých dnech byly jistí generálové – a pravděpodobně jsou i nyní – kteří se domnívali, že neškodlivější věcí pro armádu je válka. Sotva lepší jsou ti revolucionáři, kteří si stěžují, že revoluce ničí jejich doktrínu.

Marxisté zcela souhlasí s anarchisty, co se týče konečného cíle: zrušení státu. Marxisté jsou ‚příznivci státu‘ jen do té míry, že nelze dosáhnout zrušení státu jednoduše ignorováním státu. Zkušenost stalinismu nevyvrací učení marxismu, ale potvrzuje ho jeho převrácením. Revoluční doktrína, která učí proletariát orientovat se správně v situacích a aktivně z nich profitovat, neobsahuje samozřejmě žádnou automatickou záruku vítězství. Ale vítězství je možné pouze skrze aplikaci této doktríny. Navíc, vítězství přeci nemusí být jako jediná událost. Musí se vzít do úvahy v perspektivě dějinné epochy. Dělnický stát – na nižší ekonomické základně a obklíčený imperialismem – se přeměnil v četnickou stanici stalinismu. Ale skutečný bolševismus zahájil boj na život a na smrt proti této četnické stanici. Aby se udržel, je nyní stalinismus nucen vést přímou občanskou válku proti bolševismu pod názvem ‚trockismus‘ nejen v SSSR, ale také ve Španělsku. Stará bolševická strana je mrtvá, ale bolševismus zvedá svou hlavu všude.

Odvozovat stalinismus z bolševismu nebo z marxismu je to samé, jako odvozovat, v širším smyslu, kontrarevoluci z revoluce. Liberálně-konzervativní a později i reformistické myšlení bylo vždy charakterizované tímto klišé. Díky třídní struktuře společnosti revoluce vždy vyvolaly kontrarevoluce. Naznačuje to snad, ptá se logik, že je nějaká vnitřní chyba v revoluční metodě? Nicméně ani liberálové ani reformisté dosud neuspěli ve vynalézání ‚úspěšnější‘ metody. Ale pokud není snadné rozumně odůvodnit živoucí historický proces, pak není ani trochu obtížné dát racionální interpretaci střídání jeho vln, a tudíž čistou logikou odvozovat stalinismus ze ‚státního socialismu‘, fašismus z marxismu, reakci z revoluce, jedním slovem, antitezi z teze. V tomto oboru stejně jako v mnoha dalších je anarchistické myšlení vězněm liberálního racionalismu. Skutečně revoluční myšlení není možné bez dialektiky.

Politické ‚hříchy‘ bolševismu jako zdroj stalinismu

Argumenty racionalistů na sebe berou občas, alespoň ve své vnější formě, konkrétnější charakter. Neodvozují stalinismus z bolševismu jako celku, ale z jeho politických hříchů. Bolševici - podle Gortera, Pannekoeka, jistých německých ‚Spartakistů‘ a jiných – nahradil diktaturu proletariátu diktaturou strany; Stalin nahradil diktaturu strany diktaturou byrokracie, bolševici rozbili všechny strany kromě té své; Stalin zardousil bolševickou stranu v zájmu bonapartistické kliky. Bolševici dělali kompromisy s buržoazií; Stalin se stal jejím spojencem a podporou. Bolševici chápali nutnost účasti ve starých odborech a v buržoazním parlamentu; Stalin se spřátelil s odborovou byrokracií a buržoazní demokracií. Taková porovnávání lze dělat dosti libovolně. Přes všechnu svou zdánlivou účinnost jsou tato porovnání zcela prázdná.

Proletariát může převzít moc pouze skrze svou avantgardu. Sama o sobě nezbytnost státní moci vzniká z nedostatečné kulturní úrovně mas a jejich nesourodosti. V revoluční avantgardě, organizované ve stranu, jsou vykrystalizované aspirace mas získat svou svobodu. Bez důvěry třídy v avantgardu, bez podpory třídy avantgardě, nelze vůbec mluvit o dobytí moci. V tomto smyslu jsou proletářská revoluce a diktatura prací celé třídy, ale pouze pod vedením avantgardy. Sověty jsou jedinou organizovanou formou pouta mezi avantgardou a třídou. Revoluční obsah může být dán této formě jen stranou. To je potvrzeno pozitivní zkušeností Říjnové revoluce a

negativní zkušeností jiných zemí (Německo, Rakousko, a nakonec Španělsko). Nikdo ani neukázal v praxi, ani se nepokusil vysvětlit výmluvně na papíře, jak proletariát může dobýt moc bez politického vedení strany, která víc co chce. Fakt, že tato strana podřizuje sověty politicky svým vůdcům, sám o sobě zrušil sovětský systém ne více, než převaha konzervativní většiny zrušila britský parlamentní systém.

Co se týče zákazu dalších sovětských stran, ten neplynul z žádné ‚teorie‘ bolševismu, ale byl opatřením na obranu diktatury v zaostalé a zdevastované zemi, obklíčené ze všech stran nepřáteli. Bolševikům bylo od začátku jasné, že toto opatření, později doplněné zákazem frakcí ve vládnoucí straně samé, signalizuje obrovské nebezpečí. Avšak kořen tohoto nebezpečí neležel v doktríně nebo taktice, ale v materiální slabosti diktatury, v obtížích její vnitřní i mezinárodní situace. Kdyby revoluce triumfovala, dokonce třeba jen v Německu, potřeba zákazu sovětských stran by okamžitě padla. Je absolutně nepochybné, že nadvláda jediné strany posloužila jako právní startovní bod pro stalinistický totalitářský režim. Důvod tohoto ale neleží ani v bolševismu, ani v zákazu jiných stran jakožto dočasného válečného opatření, ale v řadě porážek proletariátu v Evropě a Asii.

To samé platí pro boj s anarchismem. V hrdinské epoše revoluce šli bolševici ruku v ruce se skutečně revolučními anarchisty. Mnoho z nich bylo vtaženo do řad strany. Autor těchto řádek diskutoval nejednou s Leninem o možnosti přidělit anarchistům jistá území, kde by se souhlasem místního obyvatelstva prováděli svůj bezstátní experiment. Ale občanská válka, blokáda a hlad neponechaly těmto plánům žádný prostor. Kronštadtské povstání? Ale revoluční vláda přirozeně nemohla ‚obdarovat‘ povstaleckým námořníkům pevnost, která bránila hlavní město jen proto, že se k reakční rolnicko-vojenské rebelii přidalo pár pochybných anarchistů. Konkrétní historická analýza událostí nenechává sebemenší prostor pro legendy, vybudované na neznalosti a sentimentalitě, týkající se Kronštadtu, Machna a dalších epizod revoluce.

Zůstává tu pouze fakt, že bolševici od počátku používali nejen přesvědčování, ale také donucování, často toho nejtvrděšího stupně. Je také nepochybné, že později byrokracie, která vyrostla z revoluce, zmonopolizovala systém donucování ve svých vlastních rukou. Každé stádium výboje, dokonce i taková katastrofická stádia jako revoluce a kontrarevoluce, plyne z předcházejících stádií, je v něm zakořeněno a přebírá některé jeho znaky. Liberálové, včetně Webbse, vždy tvrdili, že bolševická diktatura představovala jen nové vydání carismu. Zavírají oči před takovými ‚detaily‘ jako zrušení monarchie a šlechty, předání půdy rolníkům, vyvlastnění kapitálu, zavedení plánovaného hospodářství, ateistického školství, a tak dále. Přesně stejným způsobem liberálně anarchistické myšlení zavírá oči před faktem, že bolševická revoluce, i se všemi svými represemi, znamenala převrat společenských vztahů v zájmu mas, zatímco Stalinův thermidorský převrat je doprovázen přestavbou Sovětské společnosti v zájmu privilegované menšiny. Je jasné, že ve ztotožňování stalinismu s bolševismem není ani stopa socialistických kritérií.

Otázka teorie

Jedním z nejvýznačnějších znaků bolševismu byl jeho drsný, přísný, dokonce hádavý přístup k otázce doktríny. 26 svazků Leninových spisů zůstane navždy vzorem nejvyšší teoretické svědomitosti. Bez této základní kvality by bolševismus nikdy nesplnil svou historickou roli. V tomto ohledu je stalinismus – chatrný, ignorantský a starostlivě empirický – jeho naprostým opakem.

Opozice vyhlásila před více než 10 lety ve svém programu: ‚Od Leninovi smrti byla vytvořena celá sada nových teorií, jejichž jediným účelem je ospravedlnit sklouzávání Stalinovy skupiny z cesty mezinárodní proletářské revoluce.‘ Jen před dny napsal americký spisovatel, Liston M. Oak, který se zúčastnil Španělské revoluce: ‚Stalinisté jsou dnes fakticky hlavními revizionisty Marxe a Lenina – Bernstein si netroufl jít ani o polovinu tak daleko jako Stalin v revidování Marxe.‘ To je absolutní pravda. Je třeba jen dodat, že Bernstein skutečně cítil jistou teoretickou potřebu: snažil se vědomě ustavit shodu mezi reformistickou praxí sociální demokracie a jejím programem. Avšak Stalinistická byrokracie nejenže nemá nic společného s marxismem, ale je jí obecně cizí jakákoliv doktrína nebo systém vůbec. Její ‚ideologie‘ je důkladně prostoupena policejním subjektivismem, její praxe je empirismus hrubého násilí. V držení se základních zájmů kasty usurpátorů je nepřátelská k jakékoliv teorii: nemůže předat účet své společenské role ani sobě, ani nikomu jinému. Stalin nereviduje Marxe a Lenina perem teoretiků, ale pronásledováním GPU.

Otázka morálky

Stížnosti na ‚nemorálnost‘ bolševismu přichází obzvláště od těch honosných nul, jejichž laciné masky byly bolševismem strženy. V maloměstáckých, intelektuálských, demokratických, ‚socialistických‘, literárních, parlamentních a jiných kruzích převažují konvenční hodnoty nebo spíše konvenční jazyk k zakrytí neexistence žádných hodnot. Tato rozsáhlá a pestrobarevná společnost pro vzájemnou ochranu – ‚žij a nech žít‘ – nesnese dotek marxistického řezu na své citlivé pokožce. Teoretici, pisatelé a moralisté, váhající mezi různými tábory, si mysleli a nadále si myslí, že bolševici poťouchle přehánějí rozdíly, jsou neschopni ‚loajální‘ spolupráce a svými ‚intrikami‘ narušují jednotu dělnického hnutí. Navíc citlivý a háklivý centrista si vždy myslel, že ho bolševici ‚hanobí‘ – prostě proto, že pro něj dovedli jeho polouvařené myšlenky až dokonce: sám to nebyl nikdy schopen učinit. Faktem ale zůstává, že jen výborná kvalita, nekompromisní přístup ke všem vytáčkám a výmluvám, může vzdělat revoluční stranu, která nemá být překvapena ‚výjimečnými okolnostmi‘.

Morální kvality každé strany plynou v konečném důsledku z historických zájmů, které reprezentuje. Morální kvality bolševismu jako sebeodříkání, nezištnosti, smělosti a pohrdání každým druhem pozlátka a falešnosti – nejvyšší kvality lidské povahy! – plynou z revoluční nesmlouvavosti ve službě utlačovaným. Stalinistická byrokracie imituje také v tomto oboru slova a gesta bolševismu. Ale když jsou ‚nesmlouvavost‘ a ‚pružnost‘ aplikovány policejním aparátem ve službě privilegované menšiny, stávají se silou demoralizace a gangsterství. K těmto džentlemenům, kteří ztotožňují revoluční hrdinství bolševiků s byrokratickým cynismem thermidoriánů, lze cítit pouze opovržení.

Dokonce i nyní, přes dramatické události nedávného období, průměrný šosák upřednostňuje věřit, že boj mezi bolševismem (‚trockismem‘) a stalinismem se týká střetu osobních ambicí, nebo přinejlepším konfliktu mezi dvěma ‚odstíny‘ bolševismu. Nejhrubší výraz tohoto názoru podal Norman Thomas, vůdce Americké socialistické strany: ‚Je sotva důvod věřit,‘ píše (Socialist review, září 1937, str. 6), ‚že kdyby Trockij zvítězil (!) místo Stalina, byl by konec intrikám, pletich a vlády strachu v Rusku.‘ A tento člověk se považuje za... marxistu. Jeden by měl mít stejné právo říci: ‚Je sotva důvod věřit, že kdyby místo Pia XI. byla Svatá stolice okupována Normanem I., katolická církev by byla přeměněna v baštu socialismu.‘ Thomas nedokáže pochopit, že to není otázka antagonismů mezi Stalinem a Trockým, ale antagonismů mezi byrokracií a proletariátem. Buďte si jisti, vládnoucí vrstva SSSR je nucena se dokonce ještě nyní přizpůsobovat dosud ještě zcela nezlikvidovanému odkazu revoluce, zatímco zároveň připravuje skrze přímou občanskou válku

(krvavé ‚čistky‘ – masové vyhlazení nespokojených) změnu společenského režimu. Ale ve Španělsku stalinistická klika už otevřeně působí jako bašta buržoazního pořádku proti socialismu. Boj proti bonapartistické byrokracii se přeměňuje před našima očima v třídní boj: dva světy, dva programy, dvě morálky. Pokud si Thomas myslí, že vítězství socialistického proletariátu nad neslavnou kastou utlačovatelů by politicky a morálně neobrodilo Sovětský režim, dokazuje, že je přes všechny své výhrady, úskoky a zbožné povzdechy daleko blíže stalinistické byrokracii než pracujícím. Stejně jako další odhalovači bolševické ‚nemorálnosti‘ Thomas prostě nedorostl na úroveň revoluční morálky.

Tradice bolševismu a čtvrtá internacionála

‚Levičáci‘, kteří se snaží přeskočit bolševismus při svém návratu k marxismu, se obecně omezují na izolované všeléky: bojkotujte parlament, vytvořte ‚opravdové‘ sověty. To vše se mohlo zdát krajně hluboké v žáru prvních dnů po válce. Ale nyní, ve světle nejnedávnější zkušenosti, takové ‚dětské nemoci‘ nemají už ani zajímavost kuriozity. Holanďané Gorter a Pannekoek, němečtí ‚spartakisté‘, italští bordigisté, ukázali svou nezávislost na bolševismu pouze umělým nafouknutím jednoho z jeho znaků a jeho postavením proti zbytku. Ale nic nezůstalo ani v praxi ani v teorii těchto ‚levých‘ tendencí: nepřímý, ale důležitý důkaz, že bolševismus je jedinou možnou formou marxismu pro tuto epochu

Bolševická strana ukázala v akci kombinaci nejvyšší revoluční smělosti a politického realismu. Ustavila poprvé shodu mezi avantgardou a třídou, jež jako jediná je schopna zajistit vítězství. Dokázala zkušeností, že spojenectví mezi proletariátem a utlačovanými masami venkovské a městské maloburžoazie je možná jen skrze politické svržení tradičních maloburžoazních stran. Bolševická strana ukázala celému světu, jak provést ozbrojené povstání a dobytí moci. Ti, kdo navrhuji abstrakci sovětů od stranické diktatury, by měli pochopit, že pouze díky straně diktatury se byly schopny sověty pozvednout z bahna reformismu a dospět ke státní formě proletariátu. Bolševická strana dosáhla v občanské válce správné kombinace vojenského umění a marxistické politiky. Dokonce, i kdyby stalinistická byrokracie uspěla v rozbití ekonomických základů nové společnosti, zkušenost plánované ekonomiky pod vedením bolševické strany vstoupí navždy do dějin jako největší učení lidstva. To mohou ignorovat pouze sektáři, kteří se – uraženi modřinami, které obdrželi – obrátí zády k procesu dějin.

To ale není vše. Bolševická strana byla schopna provést svou pozoruhodnou ‚praktickou‘ práci jen proto, že osvětlovala všechny své kroky teorií. Bolševismus nevytvořil tuto teorii: tu opatřil marxismus. Ale marxismus je teorie pohybu, ne stagnace. Pouze události v takovém ohromném historickém rozměru mohy obohatit teorii samotnou. Bolševismus přinesl neocenitelný příspěvek k marxismu ve své analýze imperialistické epochy jako epochy válek a revolucí; buržoazní demokracie v éře upadajícího kapitalismu; vzájemného vztahu mezi generální stávkou a povstáním; role strany, sovětů a odborů v období proletářské revoluce; ve své teorii Sovětského státu, ekonomie přechodu, fašismu a bonapartismu v epoše kapitalistického úpadku; a nakonec ve své analýze degenerace bolševické strany samotné a Sovětského státu. Necht' je jmenována jakákoliv jiná tendence, která přidala něco zásadního k závěrům a zevšeobecněním bolševismu. Teoreticky a politicky Vandervilde, De Brouckere, Hilferding, Otto Bauer, Leon Blum, Zyromski, nemluvě o majoru Attleem a Normanu Thomasovi, žijí z přežitých cárů minulosti. Degenerace Kominterny je nejhruběji vyjádřena faktem, že se propadla na teoretickou úroveň Druhé internacionály. Všechny odrůdy skupin mezi nimi (Nezávislá labouristická strana

ve Velké Británii, POUM a jim podobné) přizpůsobují každý týden nové libovolné útržky Marxe a Lenina svým současným potřebám. Pracující se nemohou naučit nic od těchto lidí.

Pouze zakladatelé Čtvrté internacionály, kteří učinili celou tradici Marxe a Lenina svou, mají seriózní přístup k teorii. Šosáci se možná pošklebují, že 20 let po Říjnovém vítězství jsou revolucionáři opět vrženi zpět ke skromné propagandistické přípravě. Velcí kapitalisté jsou, v této otázce stejně jako v mnoha jiných, daleko bystřejší než maloměšťák, který si sebe představuje jako ‚socialistu‘ nebo ‚komunistu‘. Není náhoda, že téma Čtvrté internacionály neopouští sloupky světového tisku. Naléhavá historická potřeba revolučního vedení slibuje Čtvrté internacionále výjimečně rychlé tempo růstu. Největší garant jejího dalšího úspěchu spočívá ve faktu, že neopustila velkou dějinnou cestu, ale organicky vyrostla z bolševismu.

28. srpna 1937